

УДК 581.9 (092) Шеляг-Сосонко

doi: 10.25128/2078-2357.20.1-2.16

М. М. БАРНА, Л. С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027

e-mail: barna@chem-bio.com.ua

**ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ ЮРІЯ РОМАНОВИЧА
ШЕЛЯГА-СОСОНКА (10.01.1933 – 14.12.2019)**

Доля – це не випадок, це вибір.
Доля – це не те, чого потрібно чекати.
Доля – це те, чого потрібно досягти.
Вільям Дженінгс Браян

14 грудня 2019 року на 87 році життя помер видатний український вчений геоботанік, фітоценолог, флорист, фітогеограф, фітосозолог, еколог, громадський діяч, доктор біологічних наук, професор, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки та премії імені М. Г. Холодного НАН України, завідувач відділу геоботаніки Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України, відомий в Україні, Європі та й у світі вчений Юрій Романович Шеляг-Сосонко.

Народився Юрій Романович 10 січня 1933 року в м. Києві в родині службовця. Його ранні дитячі роки проминули серед природи Туркменистану, у невеликому містечку Байрам-Алі, куди родина переїхала в 1933 році у зв'язку з призначенням на викладацьку роботу Романа Петровича – батька Юрія Романовича. У Середній Азії він закінчив чотири класи, у 1945 р. сім'я повернулася в Україну. Юнацькі роки проходили у мальовничому Подільському краї в м. Заліщики Тернопільської області. У 1950 році закінчив середню школу і вступив на біологічний факультет Чернівецького університету імені Юрія Федьковича, який закінчив у 1956 р. Після завершення навчання він розпочинає свій трудовий шлях на посаді старшого лаборанта кафедри ботаніки, впорядковує гербарій, здійснює ряд експедицій під керівництвом відомого систематика і флориста професора І. В. Артемчука. На вибір напрямку робіт і формування наукових поглядів молодого дослідника суттєво вплинула відомий геоботанік-лісознавець Зоя Никандрівна Горохова. Разом з нею Юрій Романович опублікував кілька праць, присвячених лісовій рослинності Прикарпаття.

У 1959 р. Ю. Р. Шеляг-Сосонко вступає до аспірантури Інституту ботаніки АН УРСР. Його науковим керівником дисертації був видатний вчений-лісознавець професор О. В. Поварніцин; у 1964 році – захистив кандидатську дисертацію і обійняв посаду молодшого, старшого наукового співробітника, завідувача відділу геоботаніки Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України; у 1972 році – захистив докторську дисертацію на тему «Ліси формації дуба звичайного на території України та їх еволюція»; у 1979–1984 рр. – заступник директора Інституту ботаніки з наукової роботи; у 1983 р. – присвоєно звання професора, у 1976 – обраний членом-кореспондентом, а у 1990 р. – академіком АН України. В історії ботанічної науки є особистості, які своєю науковою діяльністю внесли вагомий вклад у її розвиток. Такою особистістю на межі другого і третього тисячоліття, безперечно, був видатний геоботанік сучасності академік Юрій Романович Шеляг-Сосонко.

Наукові інтереси дослідника були спрямовані на розробку питань типології, ценопопуляційної структури, ценогенезу та охорони неморальних лісів європейської частини СРСР. З ім'ям Юрія Романовича пов'язані глибокі дослідження основних проблем теорії геоботаніки і класифікації рослинності, районування, картографування, асоційованості видів, еволюції рослинного покриву. Ним розроблено теорію формування ценопопуляційної структури видів, а також класифікації видових та популяційних фітоценотипів. Він висунув й обґрунтував ідею фітоценогенетичної класифікації рослинності, заклав основи еволюційно-ценотичного вивчення формацій рослинності. Під керівництвом Юрія Романовича видано першу в світі «Зелену книгу України», ідеї якої співзвучні прийнятій пізніше Конвенції про біорізноманіття. Він уперше запропонував метод парадигмального аналізу геоботанічних знань.

Результати глибоких геоботанічних і фітоценологічних досліджень узагальнені в монографіях, зокрема: «Ліси формації дуба звичайного на території України та їх еволюція» (1974), «Методологія геоботаніки», «Зеленая книга Украинской ССР» (1987), «Червона книга України. Рослинний світ» / редкол. Ю. Р. Шеляг-Сосонко (відп. ред.) (1996) та ін. Ю. Р. Шеляг-Сосонко – автор понад 500 наукових праць, у т. ч. 34 монографії; підготував 8 докторів і 37 кандидатів наук, а створена ним наукова геоботанічна школа визнана світовою науковою громадськістю.

Alma mater, її чудові викладачі, науковий керівник кандидатської дисертації професор О. В. Поварніцин стали визначальними у становленні майбутнього академіка – фітобіолога.

У свій час англійський письменник Джонатан Свіфт писав: «Людину можна розпізнати за оточенням, у якому вона обертається». Оточення, у якому народився, виховувався, навчався і

ставав освіченою та інтелектуальною Людиною, академіком НАН України, було прекрасним, а шанованих колег, друзів і учнів у Юрія Романовича було багато.

Велика заслуга ученого полягала в організації спільних досліджень з охорони природи науковців трьох республік колишнього Радянського Союзу: України, Білорусії та Молдавії, наслідком яких стала колективна монографія «Охрана важнейших объектов Украины, Белоруссии и Молдавии» (1980), що отримала світове визнання.

Юрію Романовичу були притаманні позитивні людські риси: порядність, чесність, критичний підхід в аналізі наукових досягнень колег, співробітників, керівників наукових установ чи то в процесі обговорення результатів досліджень за темами кандидатських чи докторських дисертацій, чи за результатами річних наукових звітів, чи у процесі рецензування монографій, підручників, навчальних посібників тощо. Ось як він висловився спільно зі своїми колегами членами-кореспондентами НАН України Л. І. Мусатенко та І. О. Дудкою, коли у 2006 році обговорювалося питання про діяльність на посту Президента Українського ботанічного товариства директора Інституту ботаніки імені Г. М. Холодного НАН України академіка Костянтина Меркурійовича Ситника:

«Надзвичайно широке коло інтересів, феноменальна наукова інтуїція та проникливість, невичерпна енергія, безкомпромісна сміливість і принциповість, глибока ерудиція, лекторське мистецтво, педагогічний талант і хист керівника у поєднанні з аналітичним складом розуму, вродженим інтелектом, прекрасною пам'яттю, критичним і масштабним мисленням і вмінням бачити те, що не дано іншим, унікальний дар передбачення нових, перспективних напрямків розвитку науки, різнобічна та надзвичайно активна діяльність К. М. Ситника як керівника фітофізіологічних, екологічних, клітинно-інженерних і загальнобіологічних досліджень, атмосфера високої творчої напруги, вміння дискутувати й активно відстоювати свою позицію завжди приваблювала всіх, хто працював і спілкувався з ним, особливо молодь, яка намагалась і намагається слідувати багатьом проявам яскравої особистості, широкої і надзвичайно діяльної вдачі цього вимогливого вченого, привабливої, чуйної, щедрої душі людини».

Великих зусиль Юрій Романович приділяв громадській роботі. Він був членом редколегії Українського ботанічного журналу, видань «Екологія і ноосферологія», «Ґрунтознавство» та ін. Юрій Романович був членом ученої ради Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України та членом спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій за спеціальністю «ботаніка»; брав активну участь у законодавчій діяльності, зокрема, у підготовці Законів України «Про рослинний світ», «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України», «Про екологічну мережу України» та ін.

Вчені, викладачі та студенти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з великим смутком дізналися про смерть Юрія Романовича Шеляга-Сосонка. Це велика втрата для ботанічної науки України, Європи й світу. Проте, допоки в науці будуть такі вчені, яким був і назавжди залишиться академік Юрій Романович Шеляг-Сосонко і вдячні учні, які зберігатимуть у своїй пам'яті пошану і любов до своїх Учителів, – українська наука житиме в віках.

Пам'ять про академіка Юрія Романовича Шеляга-Сосонка – видатного вченого-геоботаніка, вченого серцем і розумом, громадського діяча, Людини з великої літери назавжди залишиться в серцях його рідних, друзів, колег і учнів.

M. M. Barna, L. S. Barna

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

IN MEMORY OF YURIY ROMANOVYCH SHELIYAH-SOSONKO, THE ACADEMICIAN OF THE NAS OF UKRAINE (10.01.1933 - 14.12.2019)

Yu. R. Sheliyah-Sosonko, an outstanding Ukrainian scientist in the field of geobotany, phytocenology, floristry, phytogeography, phytosozology, ecology, a public figure, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, doctor of biological sciences, professor, honored worker of science and technology of Ukraine, laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology and the N.G. Kholodny Prize of the National Academy of Sciences of Ukraine, Head of

the Department of Geobotany of the N.G. Kholodny Institute of Botany of the National Academy of Sciences of Ukraine passed away at the age of 87, on December 14, 2019.

The main areas of scientific research of Yu. R. Sheliah-Sosonko include the development of typology, the composition of cenopopulation, cenogenesis and protection of nemoral forests of the European part of the USSR. The name of Yuri Romanovych Sheliah-Sosonko is associated with the research into the theory of geobotany and classification of vegetation, zoning, mapping, species association, evolution of vegetation cover. He developed a theory of the formation of the cenopopulation structure of species, as well as the classification of species and phytocoenotypes. He put forward and grounded the idea of phytocenogenetic classification of vegetation, the foundations of the evolutionary-cenotic study of vegetation formations. Under the supervision of Yurii Romanovych, the world's first "Green Book of Ukraine" was compiled and published, laying the foundation for the Convention on Biodiversity. He was the first to suggest a method of paradigmatic analysis of geobotanical knowledge.

The results of thorough geobotanical and phytocenological studies are summarized in the monographs: "Common oak forests on the territory of Ukraine and their evolution" (1974), "Methodology of geobotany", "Green Book of the Ukrainian SSR" (1987), "Red Book of Ukraine. Plant world" / Yu. R. Sheliah-Sosonko (editor-in-chief) (1996) and others. He is the author of over 500 scientific works, including 34 monographs. He supervised 8 doctors and 37 candidates of biological sciences, and the scientific geobotanical school he founded is recognized by the world scientific community.

The scientists, teachers and students of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University express their condolences. This is a great loss for the whole botanical science of Ukraine, Europe and the world.

Finally, it should be mentioned that as long as there are such scientists as Academician Yurii Romanovych Sheliah-Sosonko and his grateful students, Ukrainian science will never cease to thrive.

The memory of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yurii Romanovych Sheliah-Sosonko, an outstanding scientist-geobotanist, a public figure, a man of honour, will forever remain in the hearts of his relatives, friends, colleagues and students.

Key words: botany, geobotany, phytocenology, ecology, Institute of Botany, department of geobotany, Green Book of Ukraine, common oak formation.

Надійшла 22.04.2020.